

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ У 1980-Х РОКАХ

О.І. БАБАК

Республіка Польща в 1990-х роках зуміла побудувати відкрите громадянське суспільство, забезпечити відносно високі темпи економічного розвитку й успішно інтегруватися в європейську і світову спільноту. Польська “Солідарність” заклала фундамент польського національного відродження, внесла вагомий внесок у визначення зовнішньої політики й економічної стратегії III Речі Посполитої.

У серпні 1980 р. у Польщі організаційно оформилась нова професійна спілка “Солідарність”. Проект її статуту запропонував Ян Ольшевський, а назву – Кароль Модзелевський. Вона масово залучила на свій бік робітників, які досі вважалися безродільною соціальною базою комуністів.

Керівництво спілки на чолі з Лехом Валенсою кинуло виклик існуючому тоталітарному режиму, відверто заявивши про перехід до боротьби за політичну владу. В економічній сфері програма наймасовішої профспілки передбачала запровадження ринкової економіки та самоврядування, що суперечило принципам директивного соціалістичного планування.

Залежні від Радянського Союзу у військово-політичному й ідеологічному відношенні, східноєвропейські країни вели боротьбу проти тоталітаризму. На відміну від народів Центрально-Східної Європи, які мали власну державність і де збереглися інститути громадянського суспільства, в Україні антикомуністичний рух придушувався у зародку або перемижовувався з національно-визвольним при домінуванні останнього.

У 1980-і роки польська “Солідарність” була найвпливовішою опозиційною організацією в країнах так званої “соціалістичної співдружності” і становила для неї найбільшу небезпеку. Радянське керівництво вимагало від ПОРП запровадження військового стану і розправи над опозицією. Щоб не допустити поширення опозиційного руху, лідери ЧССР і НДР Г. Гусак і Е. Хонеккер закрили кордони своїх країн з Польщею. Побоюючись несприятливого для “співдружності” розвитку подій та інтернаціоналізації їхніх масштабів, польські керівники при підтримці СРСР ввели у Польщі в грудні 1981 р. військовий стан.

Запровадження воєнного стану стало несподіванкою для опозиції. Арешти, інтернування ускладнювали налагоджування зв'язків між опозиціонерами. Лідери “Солідарності” невпинно шукали союзників у самій Польщі і за кордоном. Польська опозиція підтримувала зв'язки з чехословацькими та угорськими дисидентами. Офіційна влада країн соціалістичного табору намагалася замовчувати авторитет “Солідарності”, у той час як опозиція використовувала кожний сприятливий момент для інформаційного прориву. В українському самвидавці та виданнях за кордоном друкувалися статті, які закликали до акцій громадянської непокорності та виходу із СРСР [1, 243]. Члени Української правозахисної групи “Гельсінкі” у своєму вітанні [2, 632-634] з нагоди першої річниці створення вільних профспілок у Польщі наголошували, що «Солідарність» стала могутньою суспільною силою і здатна розв'язувати актуальні проблеми сучасності.

На початку воєнного стану виступи «Солідарності» проти влади були спонтанними. Страйки, маніфестації охоплювали різні регіони країни, але сили правопорядку швидко їх придушували. Відбудувавши свої структурні підрозділи, представники регіонів в квітні 1982 року утворили Тимчасову координаційну комісію «Солідарності». Головними формами боротьби з режимом ТНК вбачала засоби масового протесту, створення комітетів соціальної допомоги, поширення інформації [2,633]. Стверджуючи попередні постулати декларація «Підпільне суспільство» (1982р.), закликала населення до громадської активності, до створення

«паралельних» суспільних структур, що спиратимуться на громадську ініціативу і протистоятимуть державному апарату. Організація «паралельних» демонстрацій, бойкотування офіційних заходів, поширення підпільної преси, організація нелегальних лекцій і навчання стали результатами нового типу руху опору – пасивного або культурного. Польські дисиденти прийшли до висновку, що громадянське суспільство є необхідною передумовою для економічних і політичних змін в державі. Формування незалежної суспільної свідомості, підготовка генерального страйку, економічна боротьба необхідні тактичні методи для створення громадянського руху опору, який в майбутньому спричинить ізоляцію владних структур і сформує «альтернативне суспільство».

Проте влада не мала наміру втратити політичну ініціативу в державі. Потрібно було рятувати ПОРП перед наступом “Солідарності”, авторитет якої невпинно зростає. Відповідно до вказівок ЦК КПРС, у 1982 р. в 12 воеводств Польщі були направлені групи партійних працівників на чолі з секретарями обласних комітетів партії. Ці візити використовувались для надання допомоги у зміцненні організаційних структур ПОРП та у її протистоянні з опозицією. Постанова ЦК “Про план зв’язків КПРС з комуністичними і робітничими партіями соціалістичних країн на 1982 – 1983 роки” і аналогічні постанови, прийняті кожні наступні два роки, поки в східноєвропейських країнах залишався тоталітарний режим, ставили перед комуністами особливо відповідальні завдання щодо тісних економічних та міжпартійних зв’язків [3, 113].

Правлячі комуністичні партії країн соціалістичного табору, навіть після проголошення в СРСР у квітні 1985 р. курсу на перебудову, фактично вороже поставилися до гасла докорінного оновлення суспільства і всіма доступними засобами намагалися не допустити поширення правди про польську “Солідарність”. В результаті нелегального статусу, постійних переслідувань в середині 1980–х років «Солідарність» займала непевну позицію в польському суспільстві [4, 262]. Це дало польським провладним фракціям сподіватися на занепад опозиційної «Солідарності». Особливо великих зусиль до цього докладали в Радянському Союзі.

Якщо в організаційному відношенні «Солідарність» зіткнулася з певними труднощами розвитку, то на міжнародній арені її авторитет зріс. З лідерами «Солідарності» зустрічалися Д. Буш – віце-президент США, М. Тетчер – прем’єр-міністр Великої Британії. Конгрес США ухвалив рішення надати фінансову допомогу опозиційній «Солідарності». Події у ПНР призвели до появи на міжнародній арені ще однієї лінії боротьби країн соціалістичного табору проти західних країн, які різко засудили дії польського уряду щодо профспілок. Зокрема, бурхливі дискусії з приводу подій у Польщі точилися у Міжнародній організації праці (МОП). Впливова міжнародна організація вважала неприпустимим інтернування профспілкових лідерів у Польщі. Рекомендації МОП організувати

вивчення ситуації у ПНР категорично відкинули представники делегацій країн «соціалістичного табору», кваліфікуючи їх як втручання у внутрішні справи суверенної держави [3,113]. На думку керівників делегації радянської України, скарги на порушення урядом ПНР профспілкових свобод були інспіровані в політичних цілях урядами західних держав, насамперед, США, що засвідчило “активізацію реакційних антисоціалістичних сил” у Міжнародній організації праці.

У польському суспільстві, яке все більше наближалось до революційних змін, обнадійливо зустріли проголошений 1985 р. генеральним секретарем ЦК КПРС М.Горбачовим курс на перебудову. Рішення пленуму ЦК КПРС 1987 р., спрямовані на модернізацію радянської економіки, польські господарники розглядали як визнання доцільності проведення реформ у Польщі. Під час перебування в СРСР, у тому числі в Україні, вони сміливіше ділилися своїми міркуваннями про потреби придбання нових технологій, розширення співробітництва із високорозвиненими західними державами, пошуку нових ринків збуту, що, у свою чергу, вимагало докорінного перегляду мети і засобів економічної та соціальної політики країн соціалістичного табору.

Незважаючи на чисельні внутрішні заходи та потужну допомогу з боку СРСР, особливо у першій половині 1980-х років, перешкодити зміцненню опозиції у Польщі не вдалося. Польська історія винесла вирок тим політичним силам, які були при владі з 1944 р. – якщо вони нездатні ефективно керувати країною, тоді їм слід поступитися місцем іншим політичним лідерам. У червні 1988 р. на VII пленумі Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії перший секретар ЦК ПОРП В. Ярузельський, кажучи про дискусію з питань подальшого розвитку Польщі і шляхів виходу країни з всеосяжної кризи, уперше погодився на проведення “круглого столу” з опозицією [5, 11]. Події в країні стрімко розвивалися і їхньою складовою стало формування першого некомуністичного уряду Польщі, до складу якого ввійшли з 24 членів нового кабінету 12 представників “Солідарності” [5, 51]. У житті Польщі розпочався якісно новий етап. В. Ярузельський погодився працювати із урядом Т.Мазовецького, з яким у нього спільним було прагнення зробити Польщу країною з високим рівнем економіки і добробуту народу. На ділі спрацювала формула відомого польського правозахисника і борця з комуністичним режимом А. Міхника, яку він виголосив на сторінках “Газети Виборчої”: “Ваш президент – наш прем’єр” [6].

1989 рік став переломним для долі Польщі. ПОРП програла парламентські вибори. Колишня правляча коаліція розвалилася, а до влади прийшла “Солідарність”. Під час президентських виборів 1990 р. її лідер Лех Валенса був обраний президентом країни. Ці вибори завершили період комуністичної ери в історії повоєнної Польщі. Ритуальне завершення всього процесу було символічно показовим: лондонські поляки завершили

свою діяльність і привезли до Варшави державні реліквії міжвоєнних часів, і Валенса прийняв посаду з їх рук, а не рук Ярузельського.

На зламі двох десятиліть з політичної карти світу зникла не тільки Польська Народна Республіка, проголошена після Другої світової війни, а й відродилася Річ Посполита, назва якої зафіксувала тяглість польської державності протягом багатьох століть. Поступовий, але невідворотний ненасильницький перехід до нового порядку став можливим завдяки тимчасовому консенсусу між правлячою партією, її союзниками та опозицією, який дістав назву “польської формули” [7].

Таким чином, у Польщі продовжувалися важливіші суспільні перетворення, які засвідчили незворотність обраного понад десять років тому шляху і були підтримані польським суспільством.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні. Середина 1950-х - початок 1990-х років. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998.
2. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших днів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002.
3. Польська “Солідарність” і Україна. – Міжнародні зв’язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 11. – К., Інститут історії України НАНУ, 2002. – с.111-119.
4. Ротшильд Д., Уіндгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. з англ.. В.Т.Лапицького, С.М.Рябчук. – К.: Мегатайп, 2004.
5. Dudek A. Agonia Peerelu. – Karta. – Warszawa. – 1999.- № 27.
6. Michnik A. Wasz prezydent, nasz premier. – Gazeta Wyborcza. – 1989. – 3 липца.
7. Павлова-Сильванская М. Польская формула. – Литературная газета. – 1989. – 19 июля.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бабак Оксана Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.